

ječi pape Benedikta XVI. upućenih mladima u Kölnu (20. 8. 2005.) o potrebi iskorjenjivanja mržnje i netolerancije iz naših srca te suprotstavljanja svakoj manifestaciji nasilja (str. 220), te preko potrebe inkulturacije islama (koja je jednako tako potrebna kršćanstvu), dolaze do zaključka o urgentnoj potrebi našeg globaliziranog društva: prevladavanje predrasuda, poznavanje različitosti i prihvaćanje specifičnosti ali ne kao nužnog zla ili manjeg zla nego kao dobra koje obogaćuje na mnogovrsne načine. Zaključuju snažnim i dubokim riječima islamske duhovnosti: "Postoje mnogi načini traženja... Zar ne vidiš da su putovi do Meke različiti... Posljedično, različita je i distanca koja se treba prijeći; ali kada se stigne, sve kontroverzije nestaju jer se srca ujedinjuju... Ovaj zanos srca nije ni vjera ni nevjera nego ljubav" ("Esistono molte vie di ricerca... forse non vedi che le strade che conducono alla Mecca sono diverse... di conseguenza, la distanza da percorrere è ogni volta diversa; ma, quando arrivano alla fine, le controversie... scompaiono, perché i cuori si uniscono... questo slancio del cuore non è né la fede né la miscredenza, ma l'amore", str. 270).

Autori su veoma kvalitetno i objektivno (što rijetkima uspijeva) predstavili "drugoga" prema vlastitom izboru obradenih tema. Iako govore podosta pozitivno o islamu, ipak ne izbjegavaju spomenuti bolne točke i objektivne probleme koje donosi prakticiranje islama, zapravo praksa sljedbenika islama. Nije lagano prirediti tako dobru sintezu na tako malom prostoru o tako kompleksnim pitanjima. Zato mislim da je djelo veoma ambiciozno i poširoko. Autori su uspjeli na 270 stranica predstaviti ne samo sukob unutar islama nego i sukob islama sa zapadnom kulturom. Knjiga u izvjesnom s smislu sadrži

previše informacija na jednom mjestu, i to kao da je nedostatak u samoj prednosti. Unatoč tomu, knjigu preporučujem bilo teolozima koji se bave susretom islama i kršćanstva, bilo sociolozima koje zanimaju promjene u društvu te uzroci i posljedice promjena.

Zorica Maros

Tri stoljeća od osnutka župe Dubrave

Milenko KREŠIĆ (prir.), *300 godina župe Dubrave. Zbornik radova*, Humski zbornik IX., Aladinići, 2006., 463 str.

Tijekom posljednjih dvadesetak godina u Hercegovini se ustalio vrlo lijep običaj da se u povodu velikih obljetnica pojedinih župa prireduju monografije ili zbornici znanstvenih radova koji prikazuju nastanak i povijest tih župa kao i društvene okolnosti u kojima se odvijalo njihovo postojanje i djelovanje. U toj hvalevrijednoj seriji, a u povodu 300. obljetnice osnutka župe Dubrave u današnjoj općini Stolac, nedavno je tiskan zbornik radova.

Ovu vrlo ozbiljnu knjigu priredio je mr. don Milenko Krešić, župni vikar u Aladinićima, najmlađoj župi od svih koje su nastale na tome području. Izdavači su joj današnjih osam župa koje su nastale te i danas postoje na njezinu nekadašnjem teritoriju. To su: Aladinići, Čeljevo, Domandovići, Dračevo, Hrasno, Prenj kojega se može smatrati pravnim nasljednikom Dubrava, te Rotimlja i Stolac. No, prava je šteta što tome nizu nije pribrojana također župa Stjepan Krst. Naime, iako nakon posljednjega rata ta župa više ne postoji stvarno nego samo formalno, tim više - iz emotivnih

razloga ako ne drugih - trebala se pojaviti kao suizdavač. To, međutim, ne umanjuje vrijednost ovoga pothvata kojemu se, uza spomenute župe, kao izdavači pojavljuju također općine Čapljina, Neum, Stolac i Ravno te ogranci "Matice hrvatske" iz Čapljine, Neuma i Stoca što je učinjeno vjerojatno zato što se ova stara župa u svoje vrijeme prostirala i na dijelove kraja koji danas pripada spomenutim općinama.

Nakon 1683. god. područje Dubrava pripadalo je župi Dobranje, sa sjedištem u blizini Metkovića, koju je te godine, odvajanjem od župe Gradac, osnovao biskup Ante Primi. Međutim, godinu dana nakon toga započeo je tzv. Bečki ili Morejski rat koji je bio vođen također s nakanom oslobađanja kršćanskih krajeva od turske vlasti. Tako su venecijanske snage već 1684. god. započele borbe u dolini Neretve i oslobodile također neke dijelove župe Dobranje. A kad je taj rat završio 1699. god. sklapanjem mira u Srijemskim Karlovcima, udarene su nove granice između zaraćenih strana. Tako je na južnom dijelu, između ostaloga, bilo određeno da veliki dijelovi župe Dobranje ostanu pod mletačkom vlašću dok je cijelo područje buduće župe Dubrave ostalo pod Turcima pa se svećenici iz Dobranja nakon toga nisu više mogli brinuti za vjernike koji su ostali s druge strane sjeverno-istočne granice.

Ove okolnosti bile su neposredan povod i razlog da je biskup Ante Righi, vjerojatno 1704. god., upravo na području koje je ostalo pod Turcima, osnovao župu Dubrave. Naime, te godine se sa studija u Ferru vratio don Savo Vukić što dopušta zaključak da je župa osnovana iste godine iako se ona prvi put spominje u dokumentu koji nosi nadnevak 29. rujna 1705. Radi se o dopisu kojim upravo spomenuti don Savo Vukić izvršava svoju godišnju obvezu da izvijesti rimsku Kongregaciju za širenje

vjere o stanju u vlastitoj župi pa je opravdano pretpostaviti da je to uradio nakon što je godinu dana proboravio u župi. Ovdje je zanimljivo spomenuti kako je nova župa, prema don Savinu izvještaju, na svome cijelom području imala samo 60 katoličkih kuća, razasutih među muslimanima i pravoslavicima na prostoru većem od 200 milja. Vjernici su bili vrlo siromašni pa su mnogi, ne mogavši platiti porez, već bili prešli na islam. Župnik je živio također vrlo skromno, nije imao ni kuće ni crkve, stanovao je u kućama vjernika, a pomoći nije imao ni od koga, pa ni od svojih roditelja koji su bili pravoslavci. Stoga ga upravo 1704. god. biskup Righi preporuča Kongregaciji za širenje vjere za pomoć. Ništa manje nije zanimljiv ni podatak da je Sveta Stolica ovoga župnika 1721. god. imenovala nikopoljskim biskupom u Bugarskoj ali, jer Turci nisu dopuštali imenovanje ijednoga drugoga svećenika za njegova nasljednika, don Savo se morao odreći biskupske službe i nastaviti župničku službu u Dubravama.

U vremenima i stoljećima, koja su uslijedila, kako su političke prilike dopuštale i pastoralne potrebe savjetovala, crkvena vlast je odvajala pojedine dijelove od prostranih Dubrava i osnivala nove pastoralne cjeline. Tako je na tome području do danas nastalo 10 katoličkih župa, koje su se cijelim svojim područjem prostirale na tome teritoriju, te još tri kojima su pripali samo neki dijelovi starih Dubrava.

Deset spomenutih župa su sljedeće. Hrasno je 1761. god. osnovao biskup Anzelmo Katić. Od Hrasna je biskup Alojzije Mišić 1921. god. odvajanjem osnovao župu Gornje Hrasno koja se nakon Drugoga svjetskog rata ugasila. Stolačku župu je 1863. god. osnovao biskup Vincenzo Zubranić (a ne Toma Jelderlinić, str. 113). Nevesinje, koje je kao župa potpuno uništeno

tijekom posljednjega rata, 1899. god. osnovao je biskup Paškal Buconjić. Dračevo, koje je tijekom povijesti više puta mijenjalo ime i sjedište, osnovao je 1874. god. biskup Ivan Zafron. Rotimlju je 1917. god. osnovao biskup Alojzije Mišić a Domanić 1969. god. biskup Petar Čule. Isti biskup je 1974. god. osnovao Čeljevo, 1974. god. Stjepan Krst, koji je kao župa posvema uništen tijekom posljednjega rata, te Aladiniće 1977. god.

Osim toga, kad je biskup Paškal Buconjić 1883. god. osnovao župu Glavatićevo, čije se sjedište nalazi istočno od Konjica, a koja je u posljednjem ratu također posvema uništena, njoj su pripali neki dijelovi stare dubravske župe. Isto se dogodilo kad je ovaj biskup 1891. god. osnovao župu Blagaj te kad je biskup Petar Čule 1971. god. osnovao župu Hutovo.

Sadržaj ove knjige podijeljen je u pet cjelina od kojih su četiri znanstvene a peta literarna. Prvo poglavlje, koje nosi zajednički naslov "Kroz prošlost", sastoji se od sedam tekstova od kojih su dva koautorska. Tako Radoslav Dodig ponajprije prikazuje početke kršćanstva na području stare župe Dubrave, a Tomislav Andelić i Marijan Sivrić potom zajedno opisuju Dubrave u srednjem vijeku i tadašnju istoimenu županiju. Slijedi zatim zajednički prikaz Bože Goluže i Antonije Krešo o prva dva stoljeća otomanske vladavine u tome kraju a potom studija Mile Vidovića o župi Dobranje od koje će se odvojiti Dubrave. Naveduje se tekst Milenka Krešića o povijesnim okolnostima te osnutku župe Dubrave. Potom onaj Ivica Puljića o nastanku novih župa na povijesnom području nekadašnje župe Dubrave i prikaz Roka Prkačina o djelovanju isusovaca na tome području.

Drugo poglavlje, pod zajedničkim naslovom "Pučanstvo, međunacionalni odno-

si, materijalni ostaci", sastoji se od pet priloza. Stanislav Vukorep se bavi nekim iščezlim dubravskim prezimenima, a Ratko Perić prikazuje župnu knjigu *Stanja duša* iz 1792. god. koja je sačuvana. Mirko Bošković opisuje katoličke objekte iz starijega razdoblja na području ove župe, a Željko Raguž međunacionalne odnose u istome kraju u 19. i 20. st. dok Nedjeljko Obradović prilaže svoj pogled na posljednji rat za Dubrave i Hrasno.

Treće poglavlje se bavi položajem, florom i faunom ovih krajeva i čine ga tri priloga. Pero Marijanović opisuje neživu prirodu ovoga podneblja, Čedomil Šilić florističke i vegetacijske karakteristike istih krajeva a Dominik Raguž faunu dubravskoga krša.

Sljedeća dva poglavlja sastoje se od po jednoga priloga. U četvrtome Milenko Krešić donosi statistički prikaz današnjih župa nastalih na području povijesne župe Dubrave dok se peto sastoji od poeme Pere Pavlovića, sastavljene od 18 spjevova, koju je na temu "Dubrave" napisao upravo u povodu 300. obljetnice istoimene župe.

Vrlo je pohvalno što se na kraju knjige nalazi dragocjeno kazalo imena koje uvelike olakšava konzultiranje knjige te sažetak na engleskom jeziku.

Dva priloga u ovome zborniku su koautorska, petnaest ih je samostalnih a jedino se priredivač knjige, Milenko Krešić, pojavljuje s dva priloga, što znači da je ovu knjigu napisalo 18 različitih autora čija su imena već spomenuta. Svima njima treba zaista najiskrenije čestitati na vrlo ozbiljnom i studioznom pristupu kojim su prišli obradenim temama. No, ovaj prikaz ne bi bio vjeran dojmu koji se stječe nakon čitanja knjige ako se ne bi pribilježile i dvije sljedeće primjedbe. Prvo, za sažetak na engleskom ipak treba reći da je previše kratak i prava je šteta što nije sastavljen na

barem desetak stranica. A drugi nedostatak sastoji se u tome što je izostao barem sažet prikaz pastoralnoga rada, evangelizacijskih, duhovničkih i katehetskih nastojanja desetaka dušobrižnika u spomenutim župama. Naime, ovdje se radi o monografiji župe Dubrave, gdje je prvotni naglasak na pojmu župa. Odnosno, kao ni jedna druga u svijetu, tako ni ova župa niti je ustanovljena niti djelovala, a ni kasnije dijeljena radi nastanka novih pastoralnih cjelina, s nakanom stvaranja povijesti nego radi širenja kraljevstva Božjega i spasenja ljudi. A tih tema, osim sporadično na nekim stranicama, u ovoj knjizi nema. Stoga, to ostaje velik izazov za neku drugu priliku.

Ovaj prikaz, usprkos rečenim nedostacima knjige, također ne bi bio vjeran dojmu koji se stječe nakon čitanja zbornika, kojim se ovdje bavimo, ako ne bi jasno bilo kazano da ova knjiga, uspoređujući je s drugim već objavljenim monografijama ne samo hercegovačkih župa nego i mnogo šire, ako po kvaliteti onoga što je u njoj objavljeno nije na prvom mjestu među njima, sigurno nije ni na trećem.

Tomo Vukšić

Hrvatsko pitanje u bosansko-hercegovačkom trokutu

Ante MARKOTIĆ, *BiH - Ne BiH 1991.-2005. Bermudski trokut na Balkanu*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., 559 str.

Prvi put sam se susreo s djelom profesora Ante Markotića u kasnu jesen 1991. godine. Bilo je to u Sarajevu gdje je on ta-

da živio a kamo sam upravo bio došao raditi. I nije trebalo mnogo vremena da po izlozima knjižara zapazim "Etničku kartu Bosne i Hercegovine" koju je u to vrijeme izradio meni tada nepoznati Ante Markotić. No, kako je već na prvi pogled bilo jasno da se radi o dobroj karti, nastala je i recenzija. - Eto, to je bio moj prvi kontakt s čovjekom, čiju knjigu večeras predstavljamo.* Kasnije, nekoliko tjedana nakon što su pod vodstvom Kara Radovana započele padati granate s okolnih brda zaraslih u brade, i poslije više uzajamno pročitanih tekstova, osobno smo se upoznali u sarajevskoj Bogosloviji.

No vratimo se njegovim novim analizama kako bismo se kasnije opet sjetili karte! Započnimo s koricom ove knjige čiji je sadržaj, osim povremenih kratkih izleta, omeden vremenskim odrednicama od 1991. do 2005. god.

Na omotu knjige, koja je analiza spomenutoga vremenskog okvira, naslikan je pješćani sat. Sastavljen je od dva dijela, kao i svaki takav sat. U njegovu gornjem proširenju je pješćana masa oslikana s tri jasne boje kojima je pridodana maslinova grančica, znak i vapaj za mirom. Naime, dio toga pijeska obilježen je u plavo, što je temeljna boja srpskoga naroda, a uz plavu tu su crvena, kao temeljna boja Hrvata, i zelena kao odrednica Bošnjaka. K tomu, iznad takva gornjega dijela pješćanoga sata stoji natpis "BiH". Ustvari, to je Markotićev izbor kojim jasno daje do znanja: "Ovakvu BiH ja bih!"

S druge strane, gornji dio toga sata biva posvema protumačen njegovim donjim dijelom u kojemu se nalaze samo dvije boje, zelena i plava. Tu, na putu u budućnost, što ga označuje stilizirana auto cesta, nema treće, tj. crvene hrvatske boje. I na-

* Knjiga je predstavljena 14. prosinca 2005. u Mostaru